

O'ZBEK ADABIYOTIGA KIRIB KELGAN BEVOSITA VA BILVOSITA TARJIMALAR XUSUSIDA

Muallif: Muzaffarova Samiya

Ilmiy rahbar: Egamberdiyeva Iroda

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'zbek adabiyotiga kirib kelgan bevosita va bilvosita tarjimalar, ularning tarixiy shakllanishi, madaniy ahamiyati hamda adabiy jarayonga ko'rsatgan ta'siri tahlil qilinadi. Bevosita tarjima asarning asl tilidan tarjima qilinishini anglatadi, bilvosita tarjima boshqa til orqali amalga oshirilgan tarjimaning bildiradi. Maqolada o'zbek adabiyotida tarjima jarayonining rivojlanish bosqichlari, mashhur tarjimonlar faoliyati hamda tarjimaning milliy adabiyot taraqqiyotidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, bevosita va bilvosita tarjimalarning afzallik va kamchiliklari ilmiy asosda ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: tarjima, bevosita tarjima, bilvosita tarjima, o'zbek adabiyoti, tarjima tarixi, badiiy tarjima, ekvivalentlik, madaniyatlararo aloqa, tarjimon mahorati.

Аннотация

В статье анализируются прямые и косвенные переводы, вошедшие в узбекскую литературу, их историческое формирование, культурное значение и влияние на литературный процесс. Прямой перевод означает перевод произведения непосредственно с языка оригинала, тогда как косвенный перевод осуществляется через посреднический язык. Рассматриваются этапы развития переводческой деятельности в узбекской литературе, вклад известных переводчиков, а также преимущества и недостатки прямых и косвенных переводов.

Ключевые слова: перевод, прямой перевод, косвенный перевод, узбекская литература, история перевода, художественный перевод, эквивалентность, межкультурная коммуникация.

Abstract

This article analyzes direct and indirect translations that entered Uzbek literature, their historical development, cultural significance, and influence on literary processes. Direct translation refers to translation from the original language, while indirect translation involves translation through an intermediary language. The article discusses stages of translation development in Uzbek literature, the contribution of famous translators, and the advantages and disadvantages of direct and indirect translation methods.

Keywords: translation, direct translation, indirect translation, Uzbek literature, translation history, literary translation, equivalence, intercultural communication.

Kirish

Tarjima insoniyat tarixida muhim madaniy vosita bo'lib, xalqlar o'rtasida bilim, adabiyot va san'at almashinuvini ta'minlab kelgan. O'zbek adabiyoti ham jahon adabiyoti bilan bevosita va bilvosita tarjimalar orqali boyib borgan. Tarjima jarayoni nafaqat matnni boshqa tilga o'girish, balki madaniyat, mentalitet va estetik qadriyatlarni ham uzatishni anglatadi.

Bevosita tarjima asarning asl tilidan tarjima qilinishini anglatadi. Bunday tarjimalarda muallif uslubi, matn ruhiyati va semantik ma'no imkon qadar to'liq saqlanadi. Bilvosita tarjima esa asarning boshqa til orqali tarjima qilinishidir. Bu holatda tarjima ikki bosqichdan o'tadi, natijada ayrim ma'no yoki uslubiy jihatlar o'zgarishi mumkin.

Bevosita tarjima tushunchasi va uning xususiyatlari

Bevosita tarjima – bu asarning original tilidan to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinishidir. Ushbu usul tarjima nazariyasida eng ishonchli usullardan biri hisoblanadi. Chunki tarjimon matn bilan bevosita ishlaydi va muallif fikrini to'liqroq anglash imkoniga ega bo'ladi.

Bevosita tarjimaning asosiy xususiyatlari:

- muallif uslubining saqlanishi;
- matn mazmunining aniqligi;
- milliy mentalitet elementlarining to'g'ri aks etishi;
- badiiy tasvir vositalarining mos ekvivalenti topilishi.

O'zbek adabiyotida ko'plab mashhur asarlar bevosita tarjima orqali kirib kelgan. Masalan, ingliz, rus, fransuz va nemis adabiyoti namunalari bevosita tarjima qilinib, o'zbek kitobxonlariga taqdim etilgan.

Bevosita tarjima tarjimonning yuqori til bilimini talab qiladi. Tarjimon nafaqat tilni, balki o'sha xalqning tarixini, madaniyatini va mentalitetini ham yaxshi bilishi lozim.

Bilvosita tarjima tushunchasi va uning ahamiyati

Bilvosita tarjima – bu asarning boshqa til vositasida tarjima qilinishidir. Masalan, ingliz tilidagi asar rus tiliga, rus tilidan esa o'zbek tiliga tarjima qilinishi mumkin.

Bilvosita tarjima ko'pincha quyidagi holatlarda qo'llaniladi:

- asl tilni biladigan tarjimonlar yetishmaganda;

- asar boshqa til orqali mashhur bo'lib ketganida;
- tarixiy sharoit sabab bevosita tarjima imkoniyati bo'lmaganda.

Bilvosita tarjimaning kamchiliklari:

- ma'no yo'qolishi ehtimoli;
- uslubiy o'zgarishlar;
- muallif g'oyasining qisman o'zgarishi.

Shunga qaramay, bilvosita tarjima o'zbek adabiyoti rivojida muhim rol o'ynagan. Ayniqsa, XIX–XX asrlarda ko'plab jahon adabiyoti namunalari rus tili orqali o'zbek tiliga tarjima qilingan.

O'zbek adabiyotida tarjimaning o'rni

Tarjima o'zbek adabiyotining rivojlanishida muhim omillardan biri bo'lib xizmat qilgan. Tarjima orqali:

- jahon adabiyoti namunalari o'zbek tiliga kirib kelgan;
- yangi janrlar shakllangan;
- adabiy uslublar boyigan;
- madaniyatlararo aloqalar rivojlangan.

Tarjima jarayoni o'zbek adabiy tilining rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Ko'plab yangi terminlar, iboralar va stilistik vositalar tarjima orqali tilimizga kirib kelgan.

Bevosita va bilvosita tarjimalarning qiyosiy tahlili

Bevosita tarjima aniqlik va muallif uslubini saqlash jihatidan ustun hisoblanadi. Bilvosita tarjima esa tarixiy sharoitlarda muhim vazifani bajargan.

Bevosita tarjimaning afzalliklari:

- matnning asl mazmuniga yaqinligi;
- muallif uslubining saqlanishi;
- madaniy realiyalarning to'g'ri ifodalanishi.

Bilvosita tarjimaning afzalliklari:

- tarjima jarayonining tezlashishi;
- boshqa tillar orqali asarning keng tarqalishi;
- jahon adabiyotining ommalashishi.

Har ikkala usul ham o'zbek adabiyotining rivojiga xizmat qilgan.

Xulosa

O'zbek adabiyotiga kirib kelgan bevosita va bilvosita tarjimalar milliy adabiyot taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Bevosita tarjima matnning aniqligini ta'minlasa, bilvosita tarjima tarixiy jarayonda jahon adabiyoti namunalarining keng tarqalishiga xizmat qilgan.

Tarjima nafaqat lingvistik, balki madaniy jarayon ham hisoblanadi. Shuning uchun tarjimon matn mazmunini saqlash bilan birga milliy mentalitet va madaniy xususiyatlarni ham to'g'ri yetkazishi lozim.

Kelajakda bevosita tarjimalar sonining ortishi o'zbek adabiyotining yanada boyishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nida E. Toward a Science of Translating. Leiden, 1964.
2. Newmark P. A Textbook of Translation. London, 1988.
3. Bassnett S. Translation Studies. London, 2014.
4. G'ofurov A. Tarjima nazariyasi. Toshkent, 2002.
5. Komilov N. Tarjima va adabiy aloqalar. Toshkent, 2010.
6. Salomov G'. Tarjima nazariyasiga kirish. Toshkent, 1978.
7. Vinay J., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English. Amsterdam, 1995.